

Składniowa charakterystyka średniopolskich konstrukcji typu *Słuszna wiedzieć./* *Słuszna, żebyś wiedział.*

Renata Bronikowska
renata.bronikowska@ijp.pan.pl

Finansowanie projektu

Prezentacja powstała w ramach projektu pt.

Rozbudowa Elektronicznego Korpusu Tekstów Polskich XVII i XVIII w. i jego integracja z *Elektronicznym słownikiem języka polskiego XVII i XVIII w.*

finansowanego z funduszu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki MNiSW (0413/NPRH7/H11/86/2018) i realizowanego w latach 2019–2023 pod kierownictwem Włodzimierza Gruszczyńskiego w IJP PAN we współpracy z Zespołem Inżynierii Lingwistycznej IPI PAN.

Materiał pochodzi z Elektronicznego Korpusu Tekstów Polskich z XVII i XVIII w. (**Korpus Barokowy** → KorBa) (<https://korba.edu.pl/>)

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

PAN **IJP** Instytut Polskiej
Języka Akademii
Polskiego Nauk

Badane konstrukcje

- Zdania, w których funkcję predykatu pełnią żeńskie formy przymiotnika (dalej: PPŻ)
 - a) Ciężka mi, co się stało.
 - b) To pewna, że wyjeżdżam.
 - c) To jest trudna decydować.
 - d) Słuszna mi się zda mówić, że...
 - e) Dziwna rzecz, że...
 - Istnieją w polszczyźnie w XVI-XIX w. Rozkwit przeżywają w okresie średniopolskim. W XIX w. wychodzą z użycia. Współcześnie zachowały się nieliczne relikty: *można, niepodobna, co gorsza, mniejsza o to...*
-

Tradycyjne opisy składniowe konstrukcji z PPŻ

- Forma przymiotnikowa to orzecznik w orzeczeniu imiennym
 - Łącznik *być* jest często pomijany (średniopolska tendencja do zdań bezspójkowych)
 - Rozbieżności w opisie podmiotu
 - Zdania z podmiotem czy zdania bezpodmiotowe?
 - Który element zdania pełni funkcję podmiotu?
-

Propozycja strukturalnego opisu konstrukcji z PPŻ (inspiracja: Szupryczyńska 1995a, 1995b)

- Elementem zdaniotwórczym są czasowniki niewłaściwe, np. BYĆ i TO:
 - Lepsza **jest** skąpemu Niż rozrutnemu służyć [...].
 - Lepsza **Ø** żyć w Małżeństwie, A niż palić się.
 - Ale **to** głupia/ rozumieć iżbyś mógł zjednoczyć Niemiecką ziemię [...].
 - A **to** dziwna, że się w tym Rzplta nie obaczy wczas i temu dalej nie zabieży.
 - Czasowniki te wymagają obecności frazy przysłówkowej (w języku średniopolskim może być ona realizowana przez formę M lp. r.ż. przymiotnika)
 - Aż **miło** człekowi z takimi ludźmi mieć sprawę.
 - Ba i tym ludziom/ którzy są przy Dziecinie **miła** jest patrzeć zawsze na śliczność Dziecineczki [...].
 - [...] **miła** bo bywa podróżnemu/ gdy w nocy światło się pokaże; a barziej **milej**/ gdy światło dusze oświeci boskie.
-

Wymagania składniowe formy PPŻ

- Czasownik niewłaściwy BYĆ jest jednomiejscowy.
 - Pozostałe frazy występujące w zdaniu z PPŻ (bezokolicznikowa, zdaniowa itp.) to realizacje wymagań składniowych form PPŻ.
 - Formy PPŻ różnią się swoimi wymaganiami składniowymi. Różnice te mogą być podstawą klasyfikacji tych form.
 - Pierwszym krokiem do powstania takiej klasyfikacji jest stworzenie słownika walencyjnego PPŻ.
-

PaskWALina, córka WALentego

- Walenty
 - <http://walenty.ipipan.waw.pl/>
 - Zbiór predykatów współczesnego języka polskiego
 - Składa się z warstwy składniowej (schematy składniowe) i semantycznej (ramy semantyczne)
 - Schematy ilustrowane przykładami z NKJP
- Paskwalina
 - Zbiór średniopolskich PPŻ
 - Składa się z warstwy składniowej (schematy składniowe); warstwa semantyczna w przygotowaniu
 - Schematy ilustrowane przykładami z KorBy

Hasło

potrzebny

pożyteczny

prawny

przeciwny

przynależny

przynależyty

przyrodzony

przysłuszny

przystojny

pryzwoity

rzadki

sławny

słuszny

śladny

sprawiedliwy

sromotny

straszny

sympatyczny

szczęśliwy

szpetny

trudny

ucieszny

słuszny

Schematy [7]

Semantyka [0+0]

Notatki [0]

Przykłady [0]

Podgląd hasła

Kontrola zmian

Status

słuszny (bar.=0,ośw.=0)

słuszny (,pred,):

Schemat:

pewny [57388]

Funkcja:

controller

controllee

Typy fraz:

np(dat)

infp(_)

Schemat:

pewny [15564]

Funkcja:

Typy fraz:

cp(gdy)

Modyfikacja schematów

Dodawanie przykładów

Przegląd przykładów

Filtrowanie schematów

Identyfikator:	Przykład:	Źródło:	Ocena:
447508	Izali to słuszna nic nie przedawać/ a przecię zapłatę brać?	korpus barokowy	dobry
447509	Wolno płakać; mnie samej słuszna łyż wylewać.	korpus barokowy	dobry

Usuń

Usuń wszystkie

Modyfikuj

Odepnij

Paskwalina w liczbach – dane ogólne

- 177 jednostek PPŻ w KorBie
- 162 hasła (dla 15 PPŻ brak cytatów zawierających realizacje wymagań składniowych)
- 351 schematów składniowych (średnio trochę ponad dwa schematy na hasło; maksymalnie 9 schematów – np. hasło POTRZEBNY)

Fraza bezokolicznikowa {infp} a frazy zdaniowe {cp}

- 46 haseł zawierających schematy z cp, ale nie schematy z infp
 - Jedno **to dziwna/ że** się przedsię ludzie w pochlebcach kochają [...].
 - To **jawna** jest, **że** królowie, kiedyby chcieli, mają w ręku moc obalenia Rzpltej [...].
 - 54 hasła zawierające schematy z infp, ale nie schematy z cp
 - We złym **bezpieczniejsza** prędkim uwierzeniem, niż niedowiarą **zgrzeszyć** [...].
 - **Być** między dziesiątkiem pierwszym od końca, **łacna** [...].
 - 55 haseł zawierających zarówno schematy z infp, jak i schematy z cp
 - **Słuszna** bardzo prośbie twej **dogodzić** w tej mierze [...].
 - **Słuszna/ abyś** się już więcej nie bała.
 - **Pewna** też psu co robaki ma/ **uwiązać** żabę u szyje żeby na nim wisiąta/ tedy wypadną.
 - To **pewna, że** dla błaznów nieba nie tworzone.
-

Rodzaje fraz zdaniowych

Typ frazy	Liczba haseł	Przykład
cp(że)	69	Pospolita jest, że każdy pan ma swe rozmaite sługi [...].
cp(rel)	44	I to cudowna co się pod Tolossą stało [...].
cp(żeby)	34	Rzadka to, żeby się kto gniewem uwodził o nic [...].
cp(gdy)	19	I piękna to/ gdy sam Pan Hetmani.
cp(kiedy)	12	Sromotna owo bywa Mistrzowi kiedy go sam występek strofuje.
cp(jeśli)	7	[...] będzie pożyteczniejsza i miłsza Panu Bogu/ jeśli odłożywszy pokój/ wynidziemy z domu na pracę.
cp(int)	4	To dziwna miałli Pan nasz pokazać im rany swoje, czemu im nie pokazał ran nóg swoich?
cp(co)	4	I owoc nie dobra/ co zaraz z małmazyją grzanki jedzą [...].
cp(jako)	1	Nie wątpliwa/ jako jej Domowi wiele ozdoby w cnotach własnych obfitujący przynosiła [...].
cp(jak)	1	Lecz to gorsza, jak nas tu będzie ruszał proszek, Co gryzie grzeszne ciało [...].

Fraza celownikowa a frazy przyimkowo-nominalne

Typ frazy	Liczba haseł	Przykład
np(dat)	76	Aleć mnie najlepsza jest trzymać się Boga.
prepn(u,gen)	14	Pospolita to u ludzi / że każdy niemal utyskuje na swą nędzę i doległość [...].
prepn(na,acc)	6	Przedsię to będzie najtrudniejsza na mię , Pokazać jakie swej miłości znamię.
prepn(w,loc)	3	Chociaż wszystkich uraczył, wszystkich uczestował, Sam się, co w gospodarzu trudna , trzeźwo chował.
prepn(dla,gen)	2	Lecz to straszniejsza , ale nie dla nas , że 30 m. Moskwy przez Polskę do Śląska idą [...].
prepn(od,gen)	2	[...] od ludzi nie można / od Boga wszystko można.
prepn(z,gen)	1	[...] więc nie będę chciał upośledzić cię w tym/ ile podobna ze mnie [...].

Frazy motywowane semantycznie

Typ frazy	Liczba haseł	Przykład
xp(locat)	13	Łaźnia tu, w łaźni nago myć się przyzwoita .
xp(temp)	2	16 Marca wir powietrzny w Bruko nad rzeką Gambią w Afryce z piorunami, błyskawicami, ogniami latającymi, z deszczem, co jest niezwyczajna w Marcu w tym kraju.
xp(mod)	2	Pięknego był rozsądku, i obyczajów chwalebnych, nim żołnierzem został, i stąd ani najmniejszej surowości i dzikości do siebie nie przyjął, co temu stanowi inaczej przyzwoita .
xp(caus)	1	Ponieważ przez eksperyencją jawna , iż wolno i wolnym krokiem idący, pospolicie ujdzie na kwadrans kroków 1500.

Współwystępowanie frazy zdaniowej i bezokolicznikowej z frazą celownikową

- **Szpetna Bohatyrowi** na jedwabnym łożu **leżeć**, którego żelazna zbroja czeka.
- A **nam** wždy **znośniejsza/ że** się tylko słowy na nas rzucają.
- **Książętom a Panom** słuszna jest **żeby** obmowcom i pochlebcom u siebie miejsca nie dawali.

Typ frazy	Liczba haseł	Koniunkcja fraz	Liczba haseł	Procent
cp(infp)	109	cp(infp)&np(dat)	56	51%
cp(że)	69	cp(że)&np(dat)	15	22%
cp(rel)	44	cp(rel)&np(dat)	2	5%
cp(żeby)	34	cp(żeby)&np(dat)	10	29%
cp(gdy)	19	cp(gdy)&np(dat)	5	26%
cp(kiedy)	12	cp(kiedy)&np(dat)	2	17%
cp(jeśli)	7	cp(jeśli)&np(dat)	1	14%

Podsumowanie

- Propozycja strukturalnego opisu średniopolskich konstrukcji z przymiotnikowymi predykatami w rodzaju żeńskim:
 - Elementem zdaniotwórczym są czasowniki niewłaściwe, przede wszystkim BYĆ
 - Wymaganie konotacyjne czasownika BYĆ: fraza adverbialna (może być realizowana przez formę żeńską przymiotnika)
 - Pozostałe frazy występujące w zdaniu to realizacje wymagań składniowych formy PPŻ
 - W celu opisu tych wymagań powstał barokowy słownik walencyjny Paskwalina.
 - Słownik składa się na razie z warstwy składniowej, planowane jest rozszerzenie go o warstwę semantyczną.
-

Bibliografia

- Bronikowska R. 2017. Predykatywne konstrukcje z przymiotnikiem w rodzaju żeńskim w dawnej polszczyźnie – perspektywy badawcze, „Prace Filologiczne” LXXI, s. 33-44.
- Hajnicz E., Andrzejczuk A. i Bartosiak T. 2021. Słownik walencyjny języka polskiego Walenty. Cz. 2, Semantyka, Warszawa: Instytut Podstaw Informatyki Polskiej Akademii Nauk
- Hajnicz E., Patejuk A., Przepiórkowski A. i Woliński M. 2016. Walenty: słownik walencyjny języka polskiego z bogatym komponentem frazeologicznym. (w:) K. Skwarska i E. Kaczmarska (red.), Výzkum slovesné valence ve slovanských zemích, Slovanský ústav AV ČR, Prague, s. 71–102.
- Kałkowska A. 1973. Składniowe właściwości przymiotników kwalifikujących, „Język Polski”, z. 2, s. 95-104.
- Krążyńska Z. 1978. Z problematyki zdań jednocłonowych w polszczyźnie XVII wieku (zdania nominalne), (w:) Problemy polskiej składni historycznej, Kraków, s.47-63.
- Ostaszewska D. 2002. Składnia (w:) Ostaszewska D. (red.), Polszczyzna XVII wieku. Stan i przeobrażenia, Katowice: „Śląsk”, s. 181-277.
- Pisarkowa K. 1984. Historia składni języka polskiego, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich
- Szupryczyńska M. 1995a. Jeszcze o tzw. „predykatywach przysłówkowych”, „Polonica” t. 17, s. 173-187.
- Szupryczyńska M. 1995b. Klasyfikacja zdań bezpodmiotowych typu Było duszno, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Filologia Polska” 46, „Nauki Humanistyczno-Społeczne”, z. 300, Toruń, s. 89-113.

Dziękuję za uwagę

renata.bronikowska@ijp.pan.pl